

JOSEP ROMEU I FIGUERAS EN EL RECORD

El dia 18 de desembre del 2004 va morir a Barcelona Josep Romeu i Figueras. Tenia vuitanta-set anys. En feia més de seixanta que havia publicat el seu primer llibre de poesia, al qual aviat seguirien els primers treballs crítics i erudits. Una mirada retrospectiva a la seva personalitat i a aquest més de mig segle de trajectòria intel·lectual ens retorna una imatge que impressiona, no solament per la qualitat i la quantitat de la producció literària, erudita i crítica, sinó també, i sobretot, per la manera com la singular diversitat de les direccions que pren aquesta obra s'ha articulada al voltant d'un doble eix vertebrador: la fidelitat a uns valors ètics i un extrem rigor intel·lectual, una i altra cosa indestruïbles de la voluntat de servei al país.

La figura intel·lectual de Romeu ha estat certament singular. Singular per pol·lidrèica. Ha estat l'investigador del Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CSIC), però també el professor universitari des de 1969 fins a la jubilació, en 1984; ha estat el poeta, i el promotor de la revista clandestina «Ariel» als anys quaranta, i el lector crític de poesia moderna i antiga; ha estat el recercador sobre el teatre de tradició medieval i alhora el seu divulgador en la seva condició d'artífex de les representacions al Tinell a la dècada dels seixanta; ha estat l'estudiós del llegendari i de la poesia popular, però també dels cançoners dels segles XV, XVI i XVII, i, derivant de totes dues coses, del continu entrellaçament de poesia culta i poesia popular, des de les cançons de Nadal a la poesia de Rosselló-Pòrcel. Tot això té un valor solidíssim i indiscutible d'obertura de camins, de novetat metodològica i de gosadia intel·lectual, sobretot pel que suposava, als anys quaranta i cinquanta, encarar-se amb parcel·les menystingudes o, si més no, considerades menors, com ara el teatre antic o la poesia popular, d'una llengua i una cultura minoritzades.

Però per a tots els qui, com jo mateix, vàrem descobrir o confirmar la nostra vocació de medievalistes a les seves classes de la Universitat Autònoma, Josep Romeu és, davant de qualsevol altra consideració, un mestre convertit en amic generós, a les aules, al despatx, i durant més de vint anys a casa seva, en tardes que s'allargassaven al ritme pausat de la seva veu, entre l'admonició i el comentari sorprenent, en tardes tenyides de l'olor del tabac de pipa, a mesura que declinava la llum i la semipenombra feia més vivaç i penetrant la mirada dels seus ulls. A través de les seves evocacions, les generacions joves entroncàvem amb la tradició d'una manera directa: Foix, Riba, Sagarra, Palau o Brossa, Rubió i Casacuberta,

esdevenien molt més que uns noms i suscitaven opinions i valoracions que confirmaven —o no— les pròpies, formades només a través de la lectura. I s'hi aprenia molt, perquè en Josep Romeu hi ha hagut sempre una eficàcia pedagògica que venia de molt lluny. En certa manera, el mestre d'escola que havia estat en la seva joventut no l'havia abandonat mai. D'aquí l'alta consideració que tenia de la seva feina i la seva capacitat de transmetre-la als qui hem vingut després.

Ara: que la seva docència de literatura medieval produís medievalistes no vol dir que Romeu fos un medievalista. O que fos només, o sobretot, o ben bé un medievalista, bàsicament perquè l'objecte de les seves recerques erudites abasta temps llargs i l'edat mitjana esdevé una estació del trajecte en la qual l'investigador s'atura per trobar els orígens d'un text teatral o d'una cançó popular testimoniada molts segles després. Però també és veritat que el medievalisme no seria el mateix sense Romeu, els seus temes d'estudi i els seus mètodes d'anàlisi literària. Des del punt de vista dels continguts, ha obert camins que han resultat fecunds: la literatura escènica (com a assignatura, també, durant els anys de docència), les formes mètriques de la poesia de cançoner, la contribució de la poesia popular a la poesia culta des de l'edat mitjana, la interpretació de la poesia catalana de la segona meitat del segle xv a les corts Trastàmara des d'una perspectiva hispànica, d'encreuament continuat de formes catalanes i castellanès. Però, sobretot, Romeu ha sabut transmetre des de la docència els valors fonamentals de la filologia: les bases de l'edició de textos, el respecte pel text, el valor de les variants, la recerca del sentit exacte, la precisió en la contextualització literària i cultural. En resum: el rigor filològic més estricte que, a ell, li havien encomanat mestres com Jordi Rubió i, més específicament, Josep Maria de Casacuberta. Però hi afegiria encara una altra cosa. Com he apuntat, Romeu no era primàriament un medievalista. Ho demostra que bona part de les seves aportacions a la literatura medieval siguin lectures particulars de textos poètics: de Ramon Llull, de Pere i d'Ausiàs March, de Jordi de Sant Jordi o de Joan Roís de Corella. Aquestes lectures no són, en el fons, tan diferents de les que feia de Foix o de Brossa. En el cas dels medievals hi ha, això sí, la contribució erudita a la intel·lecció dels textos, però el que sobretot hi descobrim és el lector que practica la *close reading* amb unes armes heretades de la tradició formalista: l'atenció a la mètrica, a les rimes, a les figures fonètiques, la identificació de temes i de motius principals i secundaris, la minuciosa explicació de les complexes relacions entre tots aquests elements. Que aquesta pràctica s'apliqui a una cançó d'Ausiàs March o a una *irreal omega* de Foix té una importància relativa. En un cas i en l'altre, hi ha la mateixa convergència del poeta, l'erudit i el lector que vol deixar constància, pedagògicament, de la seva lectura. I això, aplicat als textos medievals, resultava substancialment nou, perquè no teníem, abans d'ell, estudis d'aquesta mena, en els quals l'erudició serveix una interpretació literària que vindica la validesa poètica del text per als lectors moderns. Diria que no és aliena a aquesta concepció de la lectura la seva formació en l'àmbit de la poesia popular i tradicional. En tot cas, és evident la influència del mètode de Romeu en els primers treballs d'alguns dels seus deixebles. I —si se'm permet

el recurs a l'autobiografia— recordo particularment una conversa amb ell, just acabada la carrera, en què explicava el seu model teòric de lectura a partir de l'analogia amb la lectura d'una sonata o d'una simfonia: reconeixement de la forma, tractament d'aquesta forma, recursos, i anàlisi de temes i motius i de les seves relacions. No es tracta mai, però, d'una exigència merament formalista. La poesia, la literatura, signifiquen, i l'objectiu últim de la lectura és penetrar el significat que dona sentit a l'activitat literària entesa com a manifestació humanista. I em penso que no m'erro si afirmo que Romeu triava els seus objectes d'anàlisi no solament per afinitat literària, sinó també, sovint, per afinitat moral. Llegiu, si no, la seva interpretació del *Presoner* de Jordi de Sant Jordi, que rescata el text de la circumstància històrica i el restitueix a l'àmbit de la gran poesia moral.

En els darrers anys, Josep Romeu s'havia lamentat en més d'una ocasió que, malgrat un cert reconeixement institucional, se li havia fet un cas limitat i que no se li havia reconegut prou l'aportació intel·lectual i literària. És veritat. Però això és també el resultat de la seva coherència personal. Romeu ha abominat sempre del gest emfàtic i de la proclama. No és ni ha estat un polemista, ni ha pres part en les lluites ideologicoliteràries ni en les lluites de poder: tenia altra feina treballant discretament i tenaç. I això no obstant (i, de fet, per això), ningú pot posar en dubte l'eficàcia nacional de les seves activitats acadèmiques i de les seves activitats de promoció cultural en temps molt difícils. El seu allunyament de la primera línia del món literari, especialment poètic, a partir dels seixantes va ser una decisió personal dictada justament per la coherència i la integritat. Això no vol dir de cap manera que no assumís, en moments cabdals, un grau o altre de responsabilitat pública, quan va cofundar i dirigir «Ariel» o quan, durant nou anys seguits, va dirigir les representacions de teatre de tradició medieval al Saló del Tinell del Palau Reial de Barcelona.

Una mostra d'aquesta responsabilitat assumida a través del treball quotidià són els anys del Romeu jubilat. Durant molts anys, en les visites a casa seva, després del «Bona tarda» venia sempre la pregunta inevitable del visitant: «Què fa, en Pere Serafí?». L'edició de les *Poesies completes* de Pere Serafí va veure la llum, finalment, l'any 2001, quan Romeu tenia vuitanta-quatre anys. Feia dècades que hi treballava, i només el va donar per acabat quan va tenir la seguretat de donar una feina ben feta. L'edició quedarà com un dels monuments de l'erudició de Romeu, juntament amb el primerenc llibre sobre el mite del comte Arnau (la seva tesi doctoral, de fet), els seus estudis i edicions de teatre antic o els seus treballs sobre poesia popular, que culminen amb l'altre gran projecte enllestit als darrers anys de la seva vida, el *Corpus d'antiga poesia popular* (2000). (Tot això sense oblidar l'esforç de recollir en diversos volums la seva obra crítica i erudita dispersa, i, sobretot, la represa de la publicació de llibres de poesia inaugurada amb l'edició de *Tots els poemes* el 1993.) Als dos extrems d'aquest recorregut, destaquen justament les obres que, al meu parer, resulten més eloqüents del perfil intel·lectual de Romeu i de la capacitat de treball: *El mito de «El comte Arnau»* (1948) exemplifica la tenacitat de l'investigador en temps difícils i, al mateix temps, la lucidesa metodològica

ca (l'extraordinària convergència del filòleg i el folklorista), la claredat expositiva i la facilitat per desplaçar-se intel·lectualment en els temps i els espais; el Pere Serafi del 2001 és l'exemple més palpable de la tenacitat que converteix la vellesa en joventut creativa. I és que la tenacitat és, en la seva biografia, una paraula clau. La tenacitat del jove igualadí que fa de mestre, i que després, amb el seu esforç personal, fent classes per pagar-se els cursos, ingressa en una universitat de barcelonins benestants. Un dels moments més intensos del seu *Quadern de memòries* (2003) és precisament la descripció del seu ingrés a la universitat i del moment en què el jove «pobletà» cerca el seu nom en la llista de qualificacions a final de curs, perquè assistim al moment de la tenacitat premiada i de la presa de consciència de les pròpies possibilitats: la base de la seguretat futura que Romeu ha exhibit sempre.

Però per damunt de tot, com apuntava al començament d'aquesta evocació, la tenacitat i la tossuderia són un aspecte de la seva integritat i de la fidelitat a si mateix i als seus principis. Unes paraules que va escriure el 1946 a la revista «Ariel» les podria haver escrit —i subscrit— ara mateix:

«Camins? Qui podria imposar-ne? I *per què* imposar-ne? És sempre la pròpia personalitat, la indiscutible i insubornable personalitat de cadascú ço que orienta i mena enllà. No exigim altra cosa que aquesta garantia absoluta, per terrible i agra que sigui. I per damunt d'ella, encara, una acceptació cada vegada més profunda, cada vegada més ardent, de principis i de normes, de valors autènticament sentits, i incondicionalment expressats. Qui sap si la ruïna actual —la del món i la dels homes— sigui el fruit d'una manca de fe vital i d'un excés d'escepticisme.» («Ariel», núm. 3-4 (juliol-agost 1946), p. 43).

JOSEP PUJOL
Universitat Autònoma de Barcelona